

Крухмаль О.В.

Krukmal O.V.

Теоретичні підходи до визначення поняття стійкості банку та її фінансової складової

Theoretical approaches in bank's stability determination and its financial element

У статті розглядається сутність поняття стійкості банку, висвітлено підходи вітчизняних та зарубіжних науковців до цього питання, визначено складові стійкості банку та визначено поняття фінансової стійкості

The essence of bank's concept stability is investigated in article; the approaches of national and foreign scientists along with the author's point of view of stability are illustrated; the elements of stability are considered and the concept of financial stability is defined.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку банківської системи характеризується відносною стабілізацією фінансового стану банків при зростанні обсягів банківських операцій. Але, як свідчить зарубіжний досвід, передумовою позитивного розвитку, економічного прогресу та економічного зростання є стійкість банківського сектору. На відміну від проблеми стійкості інших суб'єктів господарювання, проблема стійкості банків має свої особливості, які проявляються в джерелах формування їх фінансових ресурсів, структурі активів, оцінці результатів діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання щодо визначення поняття стійкості банку висвітлені в роботах Фетисова Г.Г., Примостки Л., Кочеткова В.М., Коваленко В.В. Шелудько Н., Белих Л.П. та інших.

Зокрема, в роботах Фетисова Г.Г. розглядаються проблеми формування та укріплення стійкості банківської системи, визначається роль банківського нагляду в забезпеченні стійкості банківської системи країни.

Вивчення робіт Примостки Л., Коваленко В.В., Петриненко Л.Ю. та інших свідчить про активне дослідження питань аналізу фінансової стійкості банку.

Невирішена раніше частина проблеми. Незважаючи на численні публікації з даної проблеми у вітчизняній економічній літературі поки немає єдиного підходу до визначення стійкості банку. Відсутність чіткого визначення поняття стійкості призводить до ототожнення його з іншими економічними поняттями – надійністю, платоспроможністю і ліквідністю. При цьому нерідко терміни “стійкість” та “надійність” використовуються як синоніми. Термінологічна плутанина виникає внаслідок прагнення розв'язати проблему без її обґрунтування. Очевидно, без чіткого і ретельного аналізу

критеріїв та складових стійкості неможливо дати інтегральну характеристику даного поняття. Тому потреба в ґрунтовних дослідженнях фінансової стійкості комерційних банків – її змісту, методів аналізу й оцінки – також очевидна.

Цілі статті. Цілями даної статті є розкриття понять стійкість та фінансова стійкість щодо банківського сектору, аналіз існуючих розробок у цій галузі, а також визначення власної позиції з цього питання.

Викладення основного матеріалу. На нашу думку, стійкість є найбільш фундаментальним поняттям, що більш за все відображає проблеми та тенденції розвитку банківського сектору. Дослідження змісту банківської стійкості не отримало належного розвитку у вітчизняній літературі. В основному, піднімаються проблеми аналізу та управління стійкістю, в той час як надзвичайно важливим є визначення її сутності. В працях українських та зарубіжних вчених поняття стійкості часто пов'язується з поняттями стабільність, рівновага, надійність.

Так, Юданов А.Ю. вважає, що ознакою стійкості є стабільність, як здатність опинитися в привілейованому, відносно менш уразливому положенні під час криз та здатність їх переборювати.[15] Стабільність та стійкість як характеристики якості банківської системи досить близькі поняття. Але на відміну від стійкості, що передбачає здатність системи протистояти силі, стабільність акцентує увагу на здатність до постійного відтворення. Стійкими як банк так і банківська система стають завдяки своїй стабільності. Стабільність – це постійна якісна характеристика, стійкість – це те, що здобувається, змінюється в процесі функціонування.

Ларіонова І.В. вважає, що стабільність є більш широким поняттям і стійкість є основою стабілізації. На її думку, стабільність банківської системи - це її здатність протистояти зовнішньому та внутрішньому впливу, зберігати стійку рівновагу та надійність протягом часу.[5] На нашу думку, стійкість є поняттям, що звернене не на статику, а на рух, розвиток. Стійкість як основа розвитку базується на стабільності, здатності протистояти внутрішньому та зовнішньому впливу.

Стійкість базується не лише на стабільності, але й на законах рівноваги. В загальному вигляді рівновага банківської системи проявляється як рівноважна взаємодія її елементів. Якщо вважати, що банківська система складається з банків, небанківських кредитних організацій та банківської інфраструктури, то рівновага в даному випадку буде виражати їх збалансований стан та розвиток по відношенню один до одного. Рівновагу можна розглядати також стосовно одного блоку банківської системи. Це може бути рівновага всередині блоку центральний банк, всередині блоку комерційні банки, тощо. Певна рівновага може складатися всередині окремого банку, як адекватність елементів

структури, що охоплює банківську діяльність, банківський капітал, кадровий блок, інформаційний блок.

Із стійкістю банків часто пов'язують і проблему надійності. При всій схожості термінів вони відрізняються один від одного. Живалов В.Н. пов'язує обидва поняття і дає визначення стійкості банку як його здатності у динамічних умовах ринкового середовища чітко та оперативно виконувати свої функції, забезпечити надійність вкладів юридичних та фізичних осіб та своїх зобов'язань по обслуговуванню клієнтів[2]. Позитивна сторона такого визначення, на наш погляд, в тому, що стійкість банку розглядається як основа, на базі якої забезпечується надійність. Але все ж таки при всій подібності, поняття стійкості та надійності мають право на самостійне існування. Надійність банку – це скоріше його суб'єктивна оцінка з боку вкладників та кредиторів як такого, що вселяє довіру. Тобто на надійність банку впливають місце банку на ринку, його імідж, тощо. З позиції клієнта, дотримання партнерських відносин краще використовувати термін надійність, але з макроекономічних позицій доцільно використовувати термін стійкий банк як більш ємне поняття.

Отже, стійкість слід розглядати як окреме поняття, відмінне від стабільності, рівноваги, надійності. Крім того, для детального аналізу суті стійкості слід розрізняти стійкість банківської системи та стійкість банку.

З позицій макро- та мікроекономіки стійкість банківського сектору не одне й теж саме. З макроекономічних позицій стійкість характеризує процес розвитку банківської системи в цілому. Іншим є стійкість окремого банку. Стійкість банку – це стан, що забезпечує цілеспрямований його розвиток.

У загальному вигляді стійкість банківської системи – це її якісна характеристика, такий динамічний розвиток всіх її елементів, при якому реалізуються її сутність та призначення в економіці.

Поняття стійкість банку інтегрує в собі різні складові та базується на кількох детермінантах:

- стабільності діяльності;
- стійкості проти впливу факторів зовнішнього та внутрішнього характеру;
- спроможності відновити свої функції після потрясінь.

Стійкість банку як якісний стан може бути класифікована за різними ознаками. Так, за характером можна виділити економічну та політичну стійкість. Виходячи з її загальної оцінки розрізняють реальну та мниму стійкість. За часом забезпечення розрізняють довгострокову та короткострокову стійкість. За характером збалансованості можна виділити збалансовану стійкість та з нестійкою рівновагою.

Досвід процвітаючих в умовах ринку банків переконує в тім, що їхній стійкий розвиток залежить від сукупності таких властивостей, як гнучкість і швидкість реакції на зміни кон'юнктури ринку, конкурентноздатність продуктів та банку в цілому, інвестиційна активність, висока ліквідність і фінансова стабільність, широке використання інноваційних факторів для саморозвитку.

Стійкість комерційного банку залежить від багатьох аспектів його діяльності і має складну структуру. Питання щодо елементів стійкості банків досліджувалося Фетисовим Г.Г., Склеповим Є.В.[10, 12, 13] На думку науковців та на нашу думку, слід виділяти такі елементи стійкості банківської установи: комерційна, організаційна, функціональна, операційна та фінансова стійкість.

Комерційна стійкість банку визначається такою його діяльністю, яка відповідає ідеології та практиці ринкових відносин та виражає рівень зв'язків банку з іншими суб'єктами ринкової інфраструктури, розвиненість і міцність взаємовідносин із державою, якість співробітництва з кредиторами, дебіторами, клієнтами і вкладниками, залежність банківської сфери від стану економіки в цілому, тощо.

Організаційна стійкість банку характеризує стан структури апарату управління адекватної цілям банку. Організаційна структура банку і механізм її управління повинні відповідати як реалізації основної його функції, так і певному асортименту послуг що пропонуються банком.

Операційну стійкість банку характеризує надання банківських послуг, адекватних потребам ринку. В умовах міжбанківської конкуренції успішність банку виявляється залежною від пропозиції банківського продукту, різноманітності послуг, що відповідають потребам клієнтів. Вміння адаптуватися до потреб ринку, вистояти в конкурентній боротьбі забезпечує стійкий розвиток банку .

Операційна (функціональна) стійкість з одного боку залежить від рівня спеціалізації банку з іншого - універсалізація банку також веде до підвищення функціональної стійкості, оскільки це сприяє тому, що клієнти мають можливість задовольнити весь асортимент своїх потреб у банківських продуктах в одному банку. І перший, і другий із зазначених критеріїв визначення операційної стійкості банку мають як позитивні, так і негативні аспекти. Так, високий рівень спеціалізації комерційного банку посилює його залежність від змін кон'юнктури на товарному й кредитному ринках і зумовлює перешкоди для можливості розширення банківських операцій у складних для банку ситуаціях. У свою чергу універсалізація комерційного банку створює умови диверсифікації структури залучення грошових ресурсів від вкладників та інших клієнтів. Це послаблює залежність фінансово-кредитної установи від одного клієнта. Разом із тим

розширення обсягу та асортименту послуг та продуктів, що надаються банком, може зумовити надмірне ускладнення організації й управління банком і, як наслідок, зниження його доходності, конкурентоспроможності, чутливості до потреб ринкового середовища.

При дослідженні складових стійкості банків також виділяють кадрову, технологічну стійкість[6], але найбільш суттєвою складовою стійкості банку є фінансова стійкість.

Фінансова стійкість банку характеризує підсумки банківської діяльності, його ресурси, капітал, доходи та витрати, прибутки та збитки. Ця характеристика діяльності банку вміщує зазначені вище основні показники, що розкривають і синтезують результативність інших складових стійкості банку.

В основі капітальної стійкості як складової фінансової стійкості банку лежить обсяг власного капіталу, що забезпечує достатню суму грошових коштів, яку при необхідності можна використати для повернення депозитів, сформувати резерв для погашення непередбачених збитків чи боргів. Власний капітал банку є також джерелом фінансування розвитку банку, подолання негативних ситуацій, зумовлених форс мажорними обставинами, запорукою необхідного реагування на кон'юнктуру кредитного ринку.

Ресурсна стійкість як важлива складова фінансової стійкості комерційного банку охоплює, зокрема, такі аспекти, як зміст і рівень співробітництва банку із суб'єктами ринкової інфраструктури, ступінь інтегрованості у систему міжбанківських відносин, залежність діяльності банку від стану економіки країни в цілому, концентрація вкладів фізичних осіб у загальному обсязі пасивів банку, стабільність поповнення ресурсної бази банку, контроль галузевих (відомчих) фінансових потоків, обслуговування коштів бюджету тощо.[10]

Дослідження поняття фінансової стійкості має особливе значення. Саме до оцінки фінансової стійкості звертається більшість спеціалістів при оцінці банків. Але у теоретичному плані фінансова стійкість комерційного банку також недостатньо досліджена.

Деякі автори вважають, що стійкість будь-якого банку визначається збалансованістю його портфелів активів і пасивів, якістю кредитно-інвестиційного портфеля і кількістю клієнтів, що обслуговуються. Схожим є визначення фінансової стійкості як такого стану структури активів і пасивів банку, що забезпечує постійну його ліквідність та платоспроможність. Такі твердження є непереконливими. По-перше, в ньому взагалі не йде мова про прибутковість банку як необхідну умову його фінансової

стійкості. По-друге, не визначається важливість платоспроможності та ліквідності для визначення фінансової стійкості.

Інші автори визначають фінансову стійкість комерційного банку як “відповідність” (невідповідність) діяльності банку основним плановим (нормативним) узагальнюючим показникам, які синтезують характеристики економічних складових фінансової стійкості банку: обсягу й структури власних коштів, рівня доходів і прибутку, норми прибутку на власний капітал, достатності, ліквідності, мультиплікативної ефективності власного капіталу, створення доданої вартості банком”[6]. Зазначене твердження викликає декілька зауважень. По-перше, фінансова стійкість банку не може визначатись відповідністю чи невідповідністю діяльності банку плановим нормативам, бо останні є орієнтовними і нерідко невірно розрахованими. По-друге, у визначення не включені такі важливі елементи, як величина заборгованості та платоспроможності банку.

Визначення фінансової стійкості як стану фінансів суб’єкта фінансово-господарської діяльності, що характеризується певним набором показників, можна загалом охарактеризувати як спробу визначити поняття фінансової стійкості лише у статистиці в рамках набору показників. Зважаючи на відсутність єдиних нормативних критеріїв щодо показників, які характеризують фінансову стійкість, а також на їх залежність від багатьох факторів, автори на власний розсуд формують їх перелік і пріоритетність.

Межі поняття “фінансова стійкість комерційною банку” об’єктивно зумовлені середовищем його вжитку: банк – це економічна система, її складові повинні діяти скоординовано і синхронно як єдина система заходів у сфері грошей та кредиту, спрямованих на ефективне виконання установою своїх функцій та забезпечення розвитку.

Інтегральну характеристику фінансової стійкості комерційного банку не можна обмежувати лише набором кількісних показників (ліквідність, платоспроможність, прибутковість тощо), це результат детального та всеохоплюючого аналізу. Фінансова стійкість банку не є конкретним числовим показником його діяльності, це якісна характеристика, отже остаточна формалізація оцінки не можлива.

Слід зазначити, що формалізація фінансової стійкості банку істотно залежить від розвиненості відкритої системи рейтингів та оцінок. В світовій практиці біржові рейтинги та індекси лежать в основі незалежної оцінки фінансового стану банку. За умови відсутності відкритої інформації про банківські капітали та їх ринкову вартість узагальнююча оцінка буде не зовсім об’єктивною.

Отже, на нашу думку, фінансова стійкість комерційного банку – це якісна динамічна інтегральна характеристика спроможності банку як економічної системи

трансформації ресурсів та ризиків ефективно виконувати свої функції та забезпечувати цілеспрямований розвиток, витримуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Висновки. В умовах динамічного розвитку вітчизняної економіки дослідженню поняття стійкості банку повинно приділятися чи не найбільше уваги, оскільки саме стійкість є запорукою розвитку банківських установ. Дослідження змісту понять стійкість банку та його фінансової стійкості дозволяє визначити критерії та методологію їх оцінки. А відсутність універсальної методики оцінки фінансової стійкості, нормативних критеріїв оцінки роблять необхідними подальші дослідження цього питання.

1. Васькович І.М. Деякі аспекти фінансової стійкості комерційного банку // Формування ринкових відносин в Україні (укр.).- 2004.- № 2.- С.40-43
2. Живалов В.Н. Повышение устойчивости функционирования коммерческих банков// Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук. М.:1997
3. Ключко Л.А. Регулювання фінансової стійкості комерційних банків на основі прогнозування тенденцій динаміки основних показників їх діяльності // Вісник Національного банку України (укр.).- 2000.- № 5.- С.55-57
4. Коваленко В.В. Методи аналізу та управління фінансовою стійкістю комерційного банку // Вісник Української академії банківської справи.- 2002.- № 2.- С.39-48
5. Ларионова И.В. Реорганизация коммерческих банков. – М.: Финансы и статистика, 2002
6. Масленчиков Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: Кн. 3: Технология финансового менеджмента клиента. – М.: Перспектива, 1997. – с. 214-215.
7. Петриченко Л.Ю. Аналіз методів оцінювання фінансової стійкості комерційних банків // Финансовая консультация (рус.).- 2002.- № 1.- С.75-80
8. Примостка Л. Методика аналізу фінансової стійкості банку за допомогою динамічного нормативу // Вісник Національного банку України (укр.).- 2002.- № 10.- С.40-45
9. Салтинський В.В. Проблеми забезпечення фінансової стабільності комерційних банків // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць: Т.6.- Суми: Мрія ЛТД, 2002.- 306 с.- ISBN 966-566-187-6
10. Склеповий Є.В. Складові стійкості комерційного банку // Фінанси України (укр.).- 2002.- № 5.- С.138-143
11. Удовенко С.П. Финансовая устойчивость коммерческого банка // Фондовый рынок (рус.).- 2000.- № 9.- С.2-6
12. Фетисов Г.Г. Методологические основы формирования устойчивости банковской системы // Финансы и кредит (рус.).- 2002.- № 15.- С.2-14
13. Фетисов Г.Г., Юденков Ю.Н. Организационные аспекты формирования устойчивой банковской системы // Деньги и кредит (рус.).- 2002.- № 8.- С.32-38
14. Шелудько Н. До визначення фінансової стійкості комерційного банку // Вісник Національного банку України (укр.).- 2000.- № 3.- С.40-44
15. Юданов А.Ю. Секреты финансовой устойчивости международных монополий.- М.: Финансы и статистика, 1991

Крухмаль, О.В. Теоретичні підходи до визначення поняття стійкість банку та її фінансової складової [Текст] / О.В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 12. — С. 65-71.